

Profesor Stanisław Alexandrowicz 1931–2015. In memoriam

*Dorota Michaluk
Katedra Europy Wschodniej
UMK Toruń*

Dnia 9 kwietnia 2015 r. zmarł Profesor Stanisław Alexandrowicz, wybitny historyk kartografii dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego, inicjator rozwoju badań regionalnych Podlasia, wychowawca kilku pokoleń badaczy zajmujących się przeszłością Europy Wschodniej.

Urodził się 5 kwietnia 1931 r. w Wilnie w inteligenckiej rodzinie Bohdana i Marii z Kukowiczów. Ojciec był urzędnikiem państwowym, matka nauczycielką. Z powodu konfliktu ojca z wojewodą wileńskim Ludwikiem Bociańskim na tle stosunku tego ostatniego do ojców marianów z Drui i krytyki niezręcznie prowadzonej polityki narodowościowej, rodzina zmuszona była opuścić Wilno. W 1938 r. przeniosła się do Łucka, gdzie Bohdan Alexandrowicz stanął na czele wydziału oddziału polityczno-narodowościowego Urzędu Wojewódzkiego w Łucku. Tam też rodzinę zastał wybuch II wojny światowej. Ewakuowana wraz z innymi rodzinami pracowników Urzędu Wojewódzkiego zatrzymana została pod Dubnem przez NKWD. W tym też miasteczku, zaraz po zajęciu go przez wojsko sowieckie, aresztowany został Bohdan Alexandrowicz. Przez kilkadziesiąt lat rodzina nie wiedziała, że już w grudniu 1939 r. został stracony w łuckim więzieniu. Jego żona z trójką dzieci w 1940 r. została wywieziona do Kazachstanu do obwodu pawłodarskiego. Do Polski powróciła tylko z synem w marcu 1946 r. (dwie starsze córki zmarły w Kazachstanie z głodu i wycieńczenia). Te wojenne przeżycia położyły się cieniem na całe życie Profesora, forma-

tując jego światopogląd i stosunek do rzeczywistości. Podkreślić przy tym należy, że krytycznie podchodząc do komunizmu, państwa sowieckiego, Profesor nie przenosił urazy na naród rosyjski.

Maria Alexandrowicz wraz z synem osiedliła się w Toruniu, gdzie swoją działalność rozpoczął Uniwersytet Mikołaja Kopernika, tworzony w dużej mierze w oparciu o wileńską inteligencję, która w mieście nad Wisłą znalazła swój drugi dom. W Toruniu Stanisław Alexandrowicz ukończył I Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika (1950 r.), a także studia historyczne I stopnia ze specjalnością archiwalną. Następnie skierowany został na studia II stopnia na Uniwersytet w Poznaniu. Jego zainteresowania historią Rusi i Wielkiego Księstwa Litewskiego ukształtowane zostały nie tylko rodzinnymi związkami z Białorusią i Litwą, ale także dysputami podejmowanymi na seminarium prof. Henryka Łowmiańskiego, wybitnego znawcy Wielkiego Księstwa Litewskiego. W roku 1955 pod jego kierunkiem obronił pracę magisterską na temat handlu Polski z Rusią Kijowską do połowy XIII w. Już w lutym podjął pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Poznaniu, ale wkrótce przeszedł na uniwersytecką aspiranturę, a potem asystenturę i pod kierunkiem prof. Łowmiańskie-

go przygotował rozprawę doktorską pt. „Funkcje gospodarcze miasteczek Białorusi i Litwy (XVI–I poł. XVII w.)”. Praca doktorska, obroniona 30 grudnia 1960 r., ukazała się w postaci kilku artykułów opublikowanych w periodykach naukowych, przynosząc jej autorowi wielkie uznanie nie tylko w polskim środowisku naukowym, lecz także za granicą, w ośrodkach badawczych ówczesnej Białoruskiej SRS i Litewskiej SRS: *Miasteczka Białorusi i Litwy jako ośrodki handlu z XVI i w I połowie XVII wieku* („Rocznik Białostocki”, t. 1, 1961), *Kierunki produkcji rzemieślniczej i przemysłowej w miasteczkach Białorusi i Litwy (XVI do I połowy XVII wieku)* („Zeszyty Naukowe UAM”, Historia, 1964), *Powstanie i rozwój miast województwa podlaskiego (XV w.–I poł. XVII w.)* („Acta Baltico-Slavica”, t. 1, 1964); *Powstanie sieci miejskiej Podlasia na tle wczesnych procesów urbanizacyjnych w Wielkim Księstwie Litewskim* („Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. 28, 1980). Najważniejsze artykuły Profesora na temat ośrodków miejskich zostały zebrane i wydane w osobnym tomie pt. *Studia z dziejów miast i miasteczek Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Toruń 2011).

Na Uniwersytecie Adama Mickiewicza Stanisław Alexandrowicz pracował do 1977 r., przechodząc kolejne szczeble kariery naukowej. W latach 1958–1961 wykładał jako starszy asystent, a od 1961 do 1972 r. jako adiunkt w Katedrze Historii Narodów ZSRR. Kierownikiem Katedry był prof. Henryk Łowmiański, a od października 1968 r. prof. Jerzy Ochmański, także badacz przeszłości Litwy. Współpraca z wybitnymi historykami Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz zajęcia dydaktyczne z geografii historycznej rozwinęły w młodym naukowcu zainteresowania historią kartografii. Stanisław Alexandrowicz zajmował się nią w dwojaki sposób: jako źródłem historycznym i metodą badawczą oraz jako przedmiotem badań. W krótkim czasie stał się najwybitniejszym badaczem dziejów kartografii Wielkiego Księstwa Litewskiego od XV do połowy XVIII w. Wyniki swoich studiów opublikował w rozprawie *Rozwój kartografii Wielkiego Księstwa Litewskiego od XV wieku do połowy XVIII wieku*, która stała się podstawą habilitacji i uzyskania na UAM w maju 1972 r. stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie historii Polski do końca XVIII w. Praca ta, wydana w Poznaniu w 1971 r., była dwukrotnie wznawiana

(Poznań 1989, Warszawa 2012) w poszerzanych wersjach. Po pięciu latach pracy na stanowisku docenta na macierzystym uniwersytecie w 1977 r. skorzystał z propozycji przeniesienia się do Zakładu Historii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. Nie zrywając kontaktów z ośrodkiem poznańskim pracował w Białymstoku aż do 2001 r., stając się prekursorem badań dziejów średniowiecznych i nowożytnych Podlasia, wychowawcą dużego grona uczniów i współpracowników, podporą wielu inicjatyw naukowych. W 1987 r., nie przerywając pracy na UW rozpoczął pracę w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu, gdzie pracował do 2001 r., kierując Zakładem Historii Narodów ZSRR przekształconym później w Zakład Historii Europy Wschodniej. Profesor odegrał niebagatelną rolę w zachęcaniu pracowników IHiA i swoich uczniów do podejmowania „badań wschodnich”: nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego i najnowszej historii Litwy, Białorusi i Ukrainy. Wielokrotnie służył swoimi kontaktami, dobrą znajomością archiwów, przede wszystkim zaś ogromną wiedzą, którą dzielił się z wielką życzliwością. W 1989 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1994 – zwyczajnego. Po przejściu na emeryturę pracował kilka lat w Instytucie Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Nauk Historycznych UMK, a następnie w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu.

Krąg zainteresowań naukowych Profesora Stanisława Alexandrowicza był niezwykle szeroki zarówno pod względem podejmowanych tematów, jak też umiejscowienia ich w czasie. W jego dorobku znajdują się prace z zakresu historii średniowiecznej, nowożytnej, a także XIX i XX w. W rozmowach szczególnie mocno podkreślał, że u progu kariery naukowej najbardziej interesowały go dzieje najnowsze, których jednak naukowo nie mógłby uprawiać w należyty i godny sposób w czasach PRL. Uczciwie podchodząc do swojego zawodu i własnej osoby wybrał epoki dawniejsze, których studiowanie nie ograniczało badacza ani w dostępie do źródeł, ani w prezentacji wyników badań.

Nazwisko Profesora Stanisława Alexandrowicza na zawsze związało się z historią kartografii Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Historia kartografii pasjonowała go na kilka sposobów: ciekawiły go mapy gospodarczo-majątkowe, plany miast, ale najbardziej mapy wojskowe sporządzane jako ilustracje bitew lub materiały do przygotowywanych

działań militarnych¹. Za największy swój sukces uznawał odnalezienie, przeanalizowanie i opisanie planu Moskwy wykonanego w latach 1606–1608 przez mieszczanina nieświeskiego Szymona Jędraszewicza Śmietańskiego². Plan ten, znany ze sztychu Tomasza Makowskiego powstałego w 1611 r. w Nieświeżu na zlecenie Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”, prezentuje zabudowę oraz schemat ulic Moskwy przed jej pożarem w 1611 r. Szczególnie mocno ciekawiła Profesora tzw. „mapa radziwiłłowska” Wielkiego Księstwa Litewskiego i kartograficzny mecenat sprawowany przez wojewodę wileńskiego. Spod pióra Profesora wyszły artykuły dotyczące m.in. kartograficznych źródeł oblężenia zamku Uły z 1563 r., Połocka w 1579 r., oceny stanu badań nad kartografią wojskową, a także charakterystyki wojskowej kartografii staropolskiej³. Wraz z wybitnym znawcą polskiej kartografii Karolem Buczkiem był wydawcą pracy na temat polskiej kartografii wojskowej i myśli strategicznej⁴; uczestniczył w pracach nad wyda-

¹ S. Alexandrowicz, K. Olejnik, *Charakterystyka polskiego teatru działań wojennych*, Studia i Materiały do Historii Wojskowości, t. 26, 1983, nr 3, s. 27-89; S. Alexandrowicz: *Ziemie ruskie w kartografii polskiej XVI–XVII wieku*, Studia Źródłoznawcze, t. 23, Warszawa-Poznań 1978, s. 107-116; *Polskie mapy majątkowe z XVI–XVIII wieku jako źródło historyczne*, [w:] *Problemy nauk pomocniczych historii*, 3, *Materiały na III Konferencję poświęconą naukom pomocniczym historii*, Katowice 1974, s. 129-141; *Mapy majątkowe dóbr bialskich ze schyłku XVIII wieku*, [w:] *Z nieznannej przeszłości Białej i Podlasia*, opr. T. Wasilewski i T. Krawczak, Biała Podlaska 1990, s. 220-228.

² S. Alexandrowicz: *Nieznanne źródła do działalności Tomasza Makowskiego sztycharza nieświeskiego*, *Przegląd Historyczny*, t. 56, 1965, z. 3, s. 459-463; *Stanowisko Tomasza Makowskiego na dworze nieświeskim (przyczynek do biografii artysty)*, *Biuletyn Historii Sztuki*, R. 29, 1967, nr 4, s. 522-531; *Pierwsze zaginione wydanie radziwiłłowskiej mapy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, R.16, 1968, nr 3, s. 539-545; *Nieświeski plan Moskwy z 1611 r.*, [w:] *Słowianie w dziejach Europy. Studia historyczne ku uczczeniu 75 rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej profesora Henryka Łowmiańskiego*, Poznań 1974, s. 227-241; *Mapa Wielkiego Księstwa Litewskiego Tomasza Makowskiego z 1613 r. tzw. „radziwiłłowska”, jako źródło do dziejów Litwy i Białorusi*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 10, Warszawa-Poznań 1965, s.33-67.

³ S. Alexandrowicz, *Plan oblężenia zamku Uły z 1568 roku (Przyczynek do początków staropolskiej kartografii wojskowej)*, *Polski Przegląd Kartograficzny*, t. 18, 1986 (1988), nr 4, s. 165-175.

⁴ S. Alexandrowicz, K. Buczek, *Polska kartografia wojskowa do połowy XVII w.*, [w:] *Konferencja naukowa „Dzieje polskiej kartografii wojskowej, Białystok, 5-6 maja*

niem drukiem dawnych map Rzeczypospolitej ze zbiorów Emeryka Hutten-Czapskiego; był autorem przedmowy do *Katalogu*⁵. Wyniki swoich kartograficznych badań przedstawiał na międzynarodowych kongresach i konferencjach w Pizie, Florencji i Rzymie w 1981 r., Paryżu w 1987 r., Sztokholmie i Uppsali w 1991 r. Był uczestnikiem i współorganizatorem wielu konferencji poświęconych zagadnieniom kartograficznym, w tym także przygotowanej wraz z Waldemarem Rezerem i Zbigniewem Karpusem toruńskiej konferencji „Kartografia wojskowa krajów strefy bałtyckiej w XVI–XX wieku” (Toruń, 1994). Jego prace dotyczą również działalności, osiągnięć kartograficznych i biografii Józefa Naronowicza-Narońskiego⁶, Karola de Perthéesa⁷, wspomnianego Tomasza Makowskiego, Jana Nieprzeckiego⁸, Joachima Lelewela⁹, Stanisława Pachowieckiego¹⁰, Stanisława Porębskiego¹¹

1980, Warszawa 1980, s. 3-6; S. Alexandrowicz, *Polska kartografia wojskowa do połowy XVII wieku*, [w:] *Dzieje polskiej kartografii wojskowej i myśli strategicznej. Materiały z konferencji*, red. B. Krassowski, J. Madej, Warszawa 1982, s. 7-32.

⁵ *Katalog dawnych map Rzeczypospolitej Polskiej w kolekcji Emeryka Hutten Czapskiego*, t. 2: *Mapy XVII wieku*, opr. T. Paćko, D. Stachnal-Talanda, E. Gołąb-Jankowska, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.

⁶ S. Alexandrowicz: *Prace kartograficzne Józefa Naronowicza-Narońskiego na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego w połowie XVII wieku*, ZN UAM, Historia, z. 7, Poznań 1967, s. 253-267; *Kartograficzne trudy Juzefa Narnowicza-Naronskogo na zemljach Wielikogo Knjażestva Litovskogo v seredinie XVII v.*, Archeografičeskij Ežegodnik za 1966 god., Moskva 1968, s. 65-74.

⁷ S. Alexandrowicz: *Ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego na mapie Karola Perthéesa „Polonia” z końca XVIII wieku*, Zeszyty Naukowe UAM, Historia, z. 11, Poznań 1971, s. 187-217; „*Mappa szczegulna [sic!-D.M.] województwa podlaskiego” Karola de Perthées z 1795 roku. Uwagi wstępne*, Studia Podlaskie, t.1, Białystok 1990, s. 91-97.

⁸ S. Alexandrowicz, *Nieprzecki Jan*, [hasło w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław 1978, s. 46-47.

⁹ S. Alexandrowicz, *Joachim Lelewel jako historyk kartografii*, [w:] *Joachim Lelewel, człowiek i dzieło. W 200-lecie urodzin. Materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej. Żagań 12-14.09.1986*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1988, s. 119-132.

¹⁰ S. Alexandrowicz, *Pachołowiecki Stanisław*, [hasło w:] *Polski słownik biograficzny*, t.24, Wrocław 1979, s. 761-762.

¹¹ S. Alexandrowicz, *Najstarsza mapa szczegółowa ziem polskich: Stanisława Porębskiego mapa księstwa oświęcimskiego i zatorskiego z 1563 r. (Wątpliwości w sprawie genezy i autorstwa)*, [w:] *Mente et litteris. O kulturze i społeczeństwie wieków średnich*, Poznań 1984.

i innych. Profesor nieustannie śledził badania naukowe dotyczące historii kartografii Europy Wschodniej, dlatego też w jego dorobku bardzo dużo miejsca zajmują recenzje prac ukazujących się na całym świecie, poświęconych historii kartografii Polski, Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Wielkiego Księstwa Litewskiego¹². Podsumowaniem kilkudziesięcioletnich zainteresowań historią kartografii jest *Historia kartografii* opracowana wspólnie z przedwcześnie zmarłym uczniem Profesora Jarosławem Łuczyńskim i Radosławem Skryckim (Warszawa 2014). W 1975 r. profesor został członkiem powołanego wówczas Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii PAN, a przez dekadę, od 1995 do 2005, był przewodniczącym tego Zespołu.

Drugim nurtem działalności naukowej Profesora Stanisława Alexandrowicza były badania sieci miejskiej Wielkiego Księstwa Litewskiego (Litwy, Białorusi i Podlasia). W swoich pracach podjął pionierskie badania nad ustaleniem chronologii lokacji miast Wielkiego Księstwa Litewskiego, stawiając sobie za cel odnalezienie aktów lokacyjnych, ustalenie typu prawa miejskiego i jego zakresu. Badania te, podejmowane w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku, nie należały do łatwych, gdyż prowadzone były w Polsce, a dotyczyły obszarów Litwy i Białorusi znajdujących się wówczas w ZSRR. Dostęp do archiwów dla obcokrajowca (nawet z krajów tzw. „demokracji ludowej”) był niezmiernie utrudniony. Biorąc jednak pod uwagę bardzo nikłe możliwości zajmowania się wówczas przeszłością Wielkiego Księstwa Litewskiego przez miejscowych, litewskich i białoruskich historyków, badania Profesora były wyjątkowe i stały się punktem wyjścia dla kolejnych badaczy miast Litwy, Białorusi i Podlasia.

Ogromny jest wkład Profesora w rozwój białostockiego ośrodka naukowego i poznanie dziejów Podlasia. W Filii UW stworzył Pracownię Badań nad Historią i Kulturą Regionu, którą kierował. W latach 1978–1988 był kierownikiem Zakładu Historii Starożytnej i Śre-

¹² Obszerny wykaz prac recenzowanych przez Profesora oraz wykaz jego artykułów, monografii i haseł słownikowych sporządzony przez Annę Bajko i Marzenę Liedke zamieszczony został w pracy: *Europa Orientalis- Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Księga jubileuszowa ku czci profesora Stanisława Alexandrowicza*, praca zbiorowa pod red. Z. Karpusa, T. Kempy, D. Michaluk, Toruń 1996.

dniowiecznej, a w latach 1978–1984 prodziekanem Wydziału Humanistycznego. Położył podwaliny pod rozwój badań nad Podlasiem, przywracając i odkrywając jego dziedzictwo kulturalne i historyczne.

W badaniach nad dziejami Podlasia Profesor podejmował znane mu wątki, a więc poza studiami nad przeszłością ośrodków miejskich także badania dotyczące historii wojskowej i kartografii. Na stałe do historiografii dziejów Podlasia weszły jego prace: *Zakres terytorialny i charakterystyka geograficzno-wojskowa ziem północno-wschodnich Polski* oraz *Działania wojenne w XI–XIII wiekach*, *Rzeka Biebrza w planach wojennych Stefana Batorego*, zamieszczone w materiałach z konferencji: *Dzieje Lipska nad Biebrzą*, *Zarys dziejów Łosic (XIII–XVIII wiek)*, a także artykuły dotyczące Karola de Perthées¹³.

Na prowadzonym przez niego seminarium magisterskim białostoccy studenci podejmowali badania na temat roli ośrodków miejskich województwa podlaskiego, rozwoju układów urbanistycznych, zagadnień majątkowo-gospodarczych. Siedem z tych prac otrzymało Nagrodę im. Stanisława Herbsta w konkursie na najlepszą pracę magisterską, przyznaną przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Historycznego. Profesor aktywnie uczestniczył w pracach Białostockiego Towarzystwa Naukowego, współtworzył czasopismo naukowe „Białostoczczyna”, „Studia Podlaskie”, wspierał powstanie Muzeum Wojska w Białymstoku (od chwili utworzenia tej placówki aż do lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku zasiadał w Radzie Naukowej). Współpracował z Muzeum Okręgowym w Białymstoku, Archiwum Państwowym w Białymstoku, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Bardzo bliskie były dla Profesora tematy białoruskie; naukowcom z Biało-

¹³ S. Alexandrowicz: *Zakres terytorialny i charakterystyka geograficzno-wojskowa ziem północno-wschodnich Polski*, [w:] *Z dziejów wojskowych ziem północno-wschodnich Polski*, cz. 1, red. Z. Koszyła, Białystok 1986; *Działania wojenne w XI–XIII wiekach*, Ibid., s. 13-45. Oba artykuły opublikowane w monografii pt. *Z dziejów wojskowych ziem północno-wschodnich Polski*, pod red. Z. Koszyły; *Rzeka Biebrza w planach wojennych Stefana Batorego*, [w:] *Dzieje Lipska nad Biebrzą. Materiały z sesji historycznej 27 września 1980*, Białystok-Lipsk n. Biebrzą 1980, s. 15-21; *Zarys dziejów Łosic (XIII–XVIII wiek)*, [w:] *Łosice 1264–1966*. Praca zbiorowa, pod red. J. Kazimierskiego, Warszawa 1969, s. 9-29.

rusi okazywał wiele sympatii, interesował się także białoruską kulturą Podlasia. Z radością przyjął członkostwo w Radzie Naukowej „Białoruskich Zeszytów Historycznych” ukazujących się w Białymstoku jako naukowy półrocznik Białoruskiego Towarzystwa Historycznego. Profesor był wielkim zwolennikiem usamodzielnienia się Filii UW i przekształcenia jej w placówkę niezależną od Uniwersytetu Warszawskiego, toteż z radością powitał powstanie Uniwersytetu w Białymstoku w 1997 r.

Wielką pasją Stanisława Alexandrowicza było lotnictwo. Marzenia o lataniu spełniły się po ukończeniu kursu szybowcowego i czynnym uczestnictwie w pracach Aeroklubu Poznańskiego już od końca lat pięćdziesiątych. W latach 1971–1975 był jego prezesem. Dumny był ze złotej odznaki szybowcowej z jednym diamentem. Zainteresowania szybownictwem przełożyły się także na badania naukowe dotyczące udziału Polaków w lotnictwie rosyjskim i sowieckim: *Polacy w rozwoju awiacji rosyjskiej (do 1914 r.)*; *Pierwszy lotnik arktyczny – Jan Nagórski (1888–1976)*; *Powstanie Aeroklubu Polskiego w Poznaniu (1919–1923)*¹⁴.

Profesora Stanisława Alexandrowicza pasjonowała polityczna historia najnowsza. Jego późne badania w tym zakresie przyjęły jednak szczególną formę, bo wynikały z przeżyć rodzinnych i chęci uporania się z tragiczną przeszłością. W latach dziewięćdziesiątych podjął studia nad demografią polskich obywateli wywiezionych do obwodu pawłodarskiego w Kazachstanie w 1940 i 1941 r. Dwukrotnie prowadził kwerendę w archiwach kazachskich, szukając odpowiedzi na pytanie, ile osób wywieziono, ile dotarło na miejsce, ile zdołało przeżyć kilkuletni pobyt w niezwykle ciężkich warunkach. Jego obliczenia skłaniały do konstatacji, że podawane przez innych historyków dane są zaniżone przynajmniej o około stu tysięcy¹⁵.

¹⁴ S. Alexandrowicz: *Polacy w rozwoju awiacji rosyjskiej (do 1914 r.)*, [w:] *Polsko-rosyjskie związki społeczno-kulturalne na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1980, s. 350-383; *Pierwszy lotnik arktyczny – Jan Nagórski (1888–1976)*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, R.23, 1978, nr 2, s. 365-395; *Powstanie Aeroklubu Polskiego w Poznaniu (1919–1923)*, [w:] *60 lat sportu lotniczego w Poznaniu*, red. J. Łukasiewicz, Poznań 1980, s. 5-29.

¹⁵ S. Alexandrowicz, *Sześćdziesiąt lat temu 10 lutego 1940 r.*, *Niedziela*, R. 43, nr 6 (268) z 06.02.2000.

Profesor Stanisław Alexandrowicz był także wydawcą źródeł. W 1962 r. w „Kwartalniku Historii Kultury Materialnej” (1962, nr 3-4) ukazał się *Opis zabudowy miasteczka Lubcza nad Niemnem z 1644 roku*. Szczególnie ważny dla najnowszej historii, a także relacji polsko-rosyjskich jest tom źródeł wydany wspólnie ze Zbigniewem Karpusem i Waldemarem Rezmerem pt. *Zwycięzcy za drutami. Jeńcy polscy w niewoli (1919–1922). Dokumenty i materiały* (Toruń 1995).

Profesor Stanisław Alexandrowicz publikował także w periodykach i monografiach zagranicznych na Białorusi, w Rosji, Niemczech, Włoszech. Był uczestnikiem konferencji i kongresów zagranicznych, zapraszany był na indywidualne wykłady. Kilka lat temu z dużym aplauzem spotkał się jego wykład wygłoszony na Uniwersytecie Wileńskim na temat kartografii Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Prace naukowe Profesora cechuje niezwykła dbałość o to, by dopełnione zostały wszystkie wymogi naukowe: dobrze sformułowany temat pracy, powołanie się na źródło przy każdej informacji zamieszczonej w tekście głównym, starania o to, żeby każda postawiona hipoteza miała podstawę i uzasadnienie naukowe. Bardzo dbał o styl, toteż niejednokrotnie spotkać go można było, gdy pochylał się i cyzelował maszynopisy swoich artykułów czy kolejnych rozdziałów książek.

Profesor był członkiem wielu towarzystw naukowych, zasiadał w radach naukowych m.in. „Polskiego Przeglądu Kartograficznego”, „Przeglądu Wschodniego”, „Czasów Nowożytnych”. Po latach ze szczególną sympatią wspominał „okres poznański”, toteż wielką radością i przeżyciem było odnowienie w 2010 r. doktoratu na Uniwersytecie Adama Mickiewicza. Profesor był ogromnie dumny z Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski, który w 2009 r. otrzymał z rąk prezydenta Lecha Kaczyńskiego.

Stanisław Alexandrowicz był też mistrzem długich przemów, dygresji, opowieści i dowcipu. Cechowała go wielka sympatia do ludzi, wyrozumiałość, dobroć, wewnętrzna radość, ogromny dystans do świata, niespieszność. Z niezwykłą sympatią odnosił się do swoich uczniów, z których większość kontynuuje szlaki wytyczone przez Profesora. Pozostał w pamięci wielu naukowców w Polsce, na Białorusi i Litwie. Jakże przyjemnie było usłyszeć w programie litewskiej tele-

wizji jesienią 2015 r., gdy prof. Alfredas Bumblauskas z Uniwersytetu Wileńskiego, opowiadając widzom o historii Litwy, wspominał prof. Stanisława Alexandrowicza i jego rolę w nauce polskiej i litewskiej.

Dnia 14 kwietnia 2015 r. prof. Stanisław Alexandrowicz pochowany został na Cmentarzu Jeżyskim w Poznaniu odprowadzany przez żonę, dzieci, wnuki, przyjaciół, uczniów i znajomych. Na Cmentarzu św. Jerzego w Toruniu przy grobie jego matki Marii Alexandrowicz żona umieściła pamiątkową tablicę ku jego czci.